

- Razume se.
- 592 — i kod počasti će paziti na isto: neke, za koje bude mislio da će ga učiniti boljim, primaće i uživati dobrovoljno, a od onih za koje bude pomislio da bi mogla poremetiti njegovo stanje duše, kloniće se i u privatnom i u javnom životu.
- Pa, ako se toliko bude brinuo o tome, on onda neće hteti ni da se bavi javnim poslovima.
- Hoće, i te kako, u svojoj državi — rekoh — ali možda neće u onoj u kojoj se rodio, osim ako ga slučajno kakvo božansko znamenje ne dovede do toga.
- Razumem. Mislim da će to hteti u državi koju smo sada izgradili i koja postoji samo u mislima, jer mislim da je na zemlji nigde nema.
- b — Ali — rekoh — možda za onoga koji hoće da je vidi i koji, pošto ju je video, hoće prema njoj da uredi svoju dušu, njen uzor postoji na nebu. Uopšte nije važno da li ovakva država negde stvarno postoji ili će tek u budućnosti postojati. Jer će takav čovek živeti prema njoj i ni prema kojoj drugoj.
- Tako je.

I

KNJIGA DESETA

- St.
595a I. — I tako — rekoh — mislim da smo našu državu i u mnogim drugim pogledima zaista izgradili savršeno, a kad ovo govorim, mislim, pre svega, na pesništvo.¹
- Kako to? — zapita on.
- Tako što, ukoliko ono podražava, mi uopšte nismo hteli da ga primimo. Sada, pošto smo pojedinačno pretresli svaku vrstu duše,² još je, kako mi se čini, jasnije da takvo pesništvo uopšte ne treba primiti.
- b — Kako to govoriš?
- Kažem to samo vama — pošto me vi nećete tužiti pesnicima tragedija i ostalim mimetičkim pesnicima; sve se to meni čini opasno za razum svih onih slušalaca koji nemaju u sebi protivlek u stvarnom saznanju.
- Na šta misliš kad tako govoriš? — upita on.
- Moram to da kažem — rekoh — iako me ljubav i poštovanje koje od detinjstva gajim prema Homeru sprečavaju da govorim. Izgleda, naime, da je on prvi učitelj i vođa svih ovih lepih tragičara. Ali čoveka ne smemo ceniti više nego istinu,³ i zato treba da kažem ono što mislim.
- Razume se.
- Slušaj, dakle, ili, još bolje, odgovaraj!
- Pitaj samo!
- Da li mi uopšte možeš reći šta je to podražavanje? Ni ja sam ne znam određeno šta bi ono htelo da bude.
- Pa kako bih, onda, ja to mogao znati?
- To ne bi bilo nimalo čudno — rekoh — jer su
- 596 kratkovidni ljudi često videli nešto pre nego ljudi oštra vida.

- To je tačno — reče on — ali ja ne bih imao hrabrosti da u tvome prisustvu kažem ono što bi mi, možda, palo na um. Zato se potrudi ti sam!
- Hoćeš li, onda, da naše ispitivanje opet započnemo onim metodom na koji smo navikli? Mi smo, naime, navikli da odredimo jedan jedinstveni oblik (eidos) za sve mnogobrojne pojedinačne stvari kojima dajemo jedno te isto ime.⁴ Shvataš li?
- Shvatam.
- Uzmimo, dakle, i sada ono mnoštvo stvari koje hoćeš, na primer, ako hoćeš, ima mnogo kreveta i stolova.
- Kako ne bi bilo?
- Ali postoje samo dve ideje (ideai) za te stvari, jedna za krevete, druga za stolove.⁵
- Da.
- Pa onda obično govorimo da svaki zanatlija (demiourgos), koji izrađuje i jednu i drugu od tih stvari, čini to tako što, ugledajući se na njihov oblik (idea), jedan za naše potrebe⁶ pravi krevete, a drugi stolove, kao i sve ono što je tome slično. Ideju pak ili oblik po sebi zanatlija ne pravi, niti bi ijedan zanatlija tako nešto mogao napraviti. Ili misliš da bi nekako mogao?
- Nikako.
- Pa dobro, kako ćeš onda nazvati tog zanatliju?
- Koga?
- Onog koji sve takve stvari izrađuje, upravo onako kao što to čini svaki od onih koji nešto rukama prave.⁷
- Govoriš o nekom moćnom i čudnovatom čoveku.
- Samo polako! Ubrzo će ti biti potrebne još jače reci. Jer taj majstor ne pravi samo sve takve sprave, nego i sve ono što raste iz zemlje, sve životinje su njegovo delo uključujući tu i njega samog, a osim toga, on je tvorac zemlje, neba, bogova, svega što je na nebu i u Hadu pod zemljom; sve to on stvara.
- Po tvojim recima, to je u svakom pogledu čudotvoran sofist.⁸
- Ne veruješ? — zapitah. — Reci mi samo da li ti se čini da je postojanje ovakvog umetnika uopšte nemoguće, ili misliš da on na neki način može biti tvorac⁹ svega toga, a na neki drugi način ne može? Zar ne osećaš da si i ti sam u neku ruku u stanju da sve to nekako izvršiš?
- Ali, koji bi to bio način? — upita on.
- To nije teško — rekoh — a svuda i brzo se obavlja; najbrže, pak, ako hoćeš da uzmeš ogledalo i da ga svu-

- e da nosiš: brzo ćeš napraviti i sunce, i stvari na nebu, brzo zemlju, brzo samoga sebe i druge životinje, sprave i biljke, kao i sve što sam maločas pomenuo.
- Svakako — reče on — ali samo prividno, a ne i u stvarnosti.
- Lepo — rekoh — svojim si odgovorom tačno pogodio stvar. Jedan od takvih umetnika je slikar, mislim, zar ne?
- Kako da ne?
- I ti ćeš reći — mislim — da ono što on stvara nije istinito. A na neki način i slikar stvara krevet, zar ne?
- Jeste — reče on — ali krevet koji samo tako izgleda, prividan krevet!
- 597 II. — A onaj ko pravi krevet? Zar nisi malopre rekao¹⁰ da on ne stvara oblik (eidos), za koji upravo kažemo da je ono što krevet *jeste*, nego samo neki krevet?
- Da, rekao sam.
- Pa ako ne pravi ono što *jeste*, onda on ne pravi biće (to on), nego nešto što je tek nalik na biće, a samo po sebi nije biće. A kad bi neko govorio da je delo stolara, ili kakvog drugog zanatlije, biće u svom savršenstvu, bio bi u opasnosti da ne govori istinu.
- Svakako — reče on — bar prema uverenju onih koji se bave govorima o takvim stvarima.¹¹
- Ne bismo se, dakle, nikako začudili ako bi upravo tu bilo još nešto što je, s obzirom na istinu, nejasno.
- b — Doista, ne.
- Hoćeš li — rekoh — da nam upravo ove zanatlije posluže kao osnov za istraživanje o tome šta bi mogla biti priroda podražavaoca?
- Da, ako hoćeš.
- Svakako tu nastaju nekakva tri kreveta: jedan koji po prirodi jeste, za koji rekosmo,¹² kako mislim, da je delo boga, ili nekog drugog.
- Nikog drugog, mislim.
- Jedan koji je napravio stolar.
- Da.
- I jedan koji je napravio slikar, zar ne?
- Tako je.
- Slikar, dakle, stolar i bog,¹³ to su tvorci triju vrsta kreveta.
- Da, ta trojica.
- c — Ali je bog, bilo hotimice ili ne, a možda i zato što je osećao neku potrebu da u prirodi ne stvori više od

jednog kreveta, zaista stvorio samo jedan, stvorio naime upravo ono što krevet jeste, ali dva ili više kreveta bog nije stvorio niti će ih biti.

— Kako to? — zapita on.

— Tako što bi, i kad bi on stvorio dva — rekoh — to bio svega jedan, od njega bi ta dva kreveta dobila svoj oblik i to bi onda bilo ono što krevet jeste, ali ne bi bila dva kreveta.¹⁴

— Tačno — reče on.

d — Zato, dakle, što je to znao i što je hteo da bude istinski tvorac istinskog kreveta, a ne samo tvorac bilo kakvog kreveta, stvorio je taj prirodni¹⁵ krevet.

— Izgleda da je tako.

— Hoćeš li da ga onda nazovemo prirodnim tvorcem toga, ili nekako slično?

— Tako bi bilo pravedno — reče — jer je bog stvorio i to i sve ostalo onako kako je po prirodi.

— A stolara? Zar njega nećemo zvati tvorcem kreveta?

— Hoćemo.

— A hoćemo li i slikara nazvati tvorcem i izrađivačem kreveta?

— Nipošto.

— Pa kako ćeš ga onda zvati s obzirom na krevet?

e — Čini se — reče on — da je najbolje ako za njega kažemo da je podražavalac onoga što su oni stvorili.

— Dobro — rekoh. — Svakog onoga ko uradi nešto što prema pravoj prirodi te stvari stoji na trećem mestu nazvaćemo, dakle, podražavaocem.

— Svakako — reče on.

— Onda će i tragičar, jer je i on podražavalac, i svi ostali podražavaoci biti prema kralju¹⁶ i istini na trećem mestu.

— Verovatno.

598 — što se, dakle, podražavaoca tiče, složili bismo se. Reci mi sad o slikaru još ovo: pokušava li on da podražava ono što zaista postoji, ili dela zanatlija?

— Dela zanatlija — reče on.

— A da li onako kakva jesu ili kakva samo izgledaju? I to mi tačno odredi!

— Kako to misliš? — zapita on.

— Ovako. Ako ti jedan krevet vidiš sa strane, ili spređa, ili kako bilo, da li se on zbog toga razlikuje od

sebe samoga ili ne, ili samo izgleda da je drukčiji? I kako je to kod drugih stvari?

— On samo izgleda drukčiji, iako to u stvari nije — odvрати on.

b — Razmisli sad o ovome: kako slikarska umetnost postupa sa predmetima? Da li ih ona podražava onakve kakvi oni zaista jesu i postoje, ili onakve kakvima se oni pojavljuju i izgledaju? Da li je ona podražavanje izgleda ili stvarnosti?

— Ona podražava izgled — odgovori on.

— Onda je svaka umetnost koja podražava daleko od istine i to je, kako se čini, sve što ona može da izrazi, jer od svake stvari obuhvata samo jedan mali deo i to samo njen izgled (sliku). Tako, na primer, slikar crta obučara ili stolara i ostale radnike, a da se pri tom ništa ne razume u njihovu veštinu. Ali ako je slikar dobar, on će stolarevom slikom, koju izdaleka pokazuje, moći da prevari decu i nerazumne ljude, pa će kod njih stvoriti verovanje da je to zaista stolar.

— Svakako.

— Ali mi se čini, dragi moj, da kod svih tih stvari moramo misliti na ovo: ako nam neko ispriča kako je našao čoveka koji razume svaki posao i sve ono što pojedinci znaju, i kako ne postoji nijedna stvar koju on ne bi bolje razumeo nego svaki drugi, onda moramo pomisliti da je on prost čovek i da je svakako naišao na nekog čudotvorca i podražavaoca koji ga je prevario, pa mu je, zato što on sam nije mogao da razlikuje znanje od neznanja i podražavanja, ovaj izgledao prava sveznalica.

— Sasvim tačno.

e III. — Posle ovoga treba da pogledamo tragediju i njenog vođu Homera, kad već od nekih ljudi slušamo da ti pesnici znaju sva umenja, sve ljudske stvari koje se odnose na vrlinu i porok, pa čak i božanske stvari. Jer, tvrdi se, da je za dobrog pesnika doista nužno da zna stvari o kojima poema govori, ako o tome hoće da pravi dobru poeziju; u protivnom, da nije sposoban za pesnika. Stoga je potrebno videti da li su oni koji tako govore bili nasamareni, budući da su naišli na te podražavaoce; zatim treba videti da li oni, gledajući dela tih podražava-
599 laća, primećuju da su ta dela trostruko udaljena od bića i da se lako mogu napraviti bez poznavanja istine — budući da su prividi, a ne ono što stvarno jeste, predmet

poezije. Ili, dobri pesnici i kažu nešto, i doista poznaju ono o čemu se svetini čini da dobro govore.

— To svakako treba ispitati — reče on.

— Misliš li da će se onaj ko je u stanju da stvara oboje, i ono što treba podražavati¹⁷ i njegovu sliku, ozbiljno baviti stvaranjem slika i da će smatrati za cilj svoga života, kao da je to najbolje što može da uradi?

b

— Ja to doista ne mislim.

— Onda će se — kako verujem — on ponašati suprotno tome ako je istina da o tome što podražava ima stvarno znanje. On će takva znanja primenjivati na stvarno delanje, te će ovome davati mnogostruku prednost nad podražavanjem; trudiće se da za sobom ostavi uspomenu na mnoga i lepa dela koja je počinio; više će se, dakle, truditi oko toga da on bude taj koga drugi slave, a ne onaj koji slavi druge.

— To i ja mislim — reče on — jer slava i korist ovde svakako nemaju istu vrednost.

— Što se ostaloga tiče, odgovor nećemo tražiti od Homera ili kakvog drugog pesnika, pitajući ga: da li se zaista razume u lekarsku veštinu ili samo podražava lekarske reci; dalje: koga je, kao što je to Asklepije činio, uspeo da izleči neki pesnik, stari ili novi i koga je on, kao što je onaj ostavio svoje potomke,¹⁸ pripremio za učenika lekarske škole? Ni o drugim veštinama ga nećemo pitati, nego ćemo to ostaviti. Ali imamo prava da ga pitamo o najvišim i najsajnijim stvarima: o ratovima i vođenju

c

d

ratova, o upravljanju državama i o odgajanju ljudi — o kojima Homer govori — pitaćemo ga ovako: „0 dragi Homere, ako, polazeći od istinske vrline, nisi po svojoj vrlini, kao tvorac slika, tek na trećem mestu, i ako nisi podražavalac, kakvog smo već pomenuli, nego stojiš na drugom mestu i naučio si koje su to težnje koje ljudi u javnom i privatnom životu čine boljima ili gorima, onda nam reci koja je država tvojom zaslugom dobila uređenje bolje od onoga koje je Likurg dao Lakedemonu, i kakvo su i mnoge druge države, velike i male, dobile od svojih zakonodavaca? Koja država može reći da si ti bio dobar zakonodavac i da si im koristio? Italija i Sicilija hvale Haronda, a mi Solona. A ko tebe hvali? Zar će biti nekoga ko će te pomenuti?”

e

— Mislim da neće — odgovori Glaukon. — Ni sami Homeridi” ne pominju nikoga.

600

— A da li se zna za neki rat koji bi za vreme Homera i pod njegovim zapovedništvom ili po njegovom savetu bio srećno vođen?

— Ne zna se ni za jedan.

— Ili se, možda, kao Taletu iz Mileta i Anaharsidu iz Skitije, pripisuju mudra dela, naime, misli i pronalasci koji su od značaja za umenja ili za druge poslove?

— Ništa od svega toga.

b

— No ako nije uticao na javni život, da li je onda Homer, prema onome što se govori, svojim ličnim životom bio vođ u vaspitanju onima koji su ga voleli i s njim se družili? Da li su ovi potom preneli potomstvu nekakav homerski način života, upravo onako kao što je Pitagora, koga su zbog toga neobično voleli, preneo na svoje sledbenike jedan način života koji se još i danas naziva „pitagorejski” i po kojem ovi misle da se razlikuju od ostalih ljudi?

b

— Ni o tome se ništa ne govori. Jer Kreofil, o Sokrate, družbenik Homerov, izgleda — s obzirom na svoju vaspitanost — smešniji od svoga imena²⁰, ako je istina ono što se o Homeru pripoveda. Priča se, naime, da je taj Kreofil svoga prijatelja, dok je bio živ, potpuno zanemarivao i prepuštao ga samom sebi.

c

IV. — Stvarno se tako priča — rekoh. — Ali, Glaukone, da je Homer zaista mogao da vaspita ljude i da ih čini boljima, i da je u tome bio sposoban ne samo da podražava nego i da saznaje, zar ne bi stvorio mnoge učenike i sledbenike i zar ga oni ne bi voleli i poštovali? Protogora iz Abdere, Prodik sa Keja i mnogi drugi su mogli da u ličnom ophođenju uvere svoje savremenike kako nisu u stanju da upravljaju ni svojom kućom ni državom ako oni ne upravljaju njihovim vaspitavanjem, i njih su, zbog te mudrosti, toliko voleli, da su ih njihovi drugovi gotovo nad glavama nosili. A da su Homer i Hesiod bili u stanju da privole ljude vrlini, onda ih njihovi savremenici sigurno ne bi puštali da kao rapsodi lutaju po svetu, držali bi ih čvršće nego samo zlato i primoravali bi ih da ostanu kod njih, a, ako oni to ne bi hteli, išli bi za njima kuda god bi oni pošli, sve dok ne bi u dovoljnoj meri primili vaspitanje. Zar ne?

d

e

— Svakako, o Sokrate; čini mi se da govoriš suštu istinu — odgovori on.

— Zar onda nećemo tvrditi da su svi stvaraoci počev od Homera, samo podražavaoci slika istinske vrline

- 601 i svega onoga o čemu pesme pevaju, a da se istine i ne dotiču, nego, kao što smo već rekli: slikar pravi obučara, upravo samo njegovu sliku, a da pri tom o obučarima ništa ne zna i pravi je za one koji se u to i sami ništa ne razumeju, nego gledaju samo na boje i konture?
- Svakako.
 - Tako ćemo, mislim, reći i za pesnika: svojim rečima i izrazima daje on nekako razne boje od svake umetnosti, ali ne razume ništa osim podražavanja, tako da ostali, koji takođe gledaju samo na reci, misle kako je sasvim lepo rečeno ako neko metrički, ritmički i harmonički govori bilo o obučarima, bilo o ratovanju ili o nečemu drugom: tom načinu govora je ta velika čudotvorna moć urođena. Mislim da znaš kako ogoljena izgledaju pesnička dela bez muzikalnih boja i govorena sama za sebe. Svakako si ih čuo.
- b
- Jesam.
 - Zar ne liče — nastavih ja — na mlada, ali ne i lepa lica kakva se pokazuju oku u doba kad je njihovo cvetanje već prošlo?
 - Sasvim.
 - Hajde, pazi sad na ovo: mi tvrdimo da tvorac slike, podražavalac, ne razume ništa od onoga što zaista jeste, nego razume samo njegovu pojavu (phainomenon).
- c
- Zar nismo tako rekli?²¹
- Jesmo.
 - Ne treba da to ostane samo napola rečeno, nego hajde da ga ispitamo sasvim tačno.
 - Govori!
 - Kažemo da slikar slika uzde i đem?
 - Da.
 - A njih pravi sarač i ko\`ač?
 - Razume se.
 - Da li, onda, slikar zna kakve treba da budu uzde i đem? Ili to, možda, ne znaju ni oni koji ih prave, sarač i kovač, nego samo onaj ko ume njima da se služi, jahač, dakle?
 - Biće tako.
 - Zar ne možemo reći da je tako svuda?
 - Kako to?
- d
- Pa da za svaku stvar postoje nekakve tri veštine: veština upotrebe,²² veština pravljenja i veština podražavanja.

- Da.
 - Da li onda valjanost (arete), lepota i ispravnost svake veštački napravljene stvari, svakog živog bića i svake radnje postoje zbog nečeg drugog, a ne zbog toga da se zadovolji svrha²³ u odnosu na koju je sve to načinjeno ili od prirode rođeno?
 - Tako je.
 - Onda će, u svakom slučaju, najiskusniji biti onaj ko će se ovim predmetima služiti i on će morati da objasni tvorcu toga predmeta kako da uradi nešto što će dobro ili rdavo poslužiti cilju kome je predmet namenjen; tako će svirač u frulu objašnjavati proizvođaču frula na samom instrumentu koje su od njih pogodne za sviranje i određivaće rnu kako da ih pravi, a proizvođač će se pokoravati.
- e
- Pa da.
 - On će, dakle, biti znalac i on će davati svoj sud o upotrebljivim i neupotrebljivim frulama, a onaj ko mu bude verovao pravice ih, zar ne?
 - Da.
 - Prema tome, s obzirom na ono što se proizvodi, proizvođač će, udružen sa onim koji zna, biti primoran da sluša tog znalca i da ima puno poverenje u njegov sud kad je reč o dobrim stranama i nedostacima proizvedenog predmeta. Znalac je pak onaj ko taj predmet upotrebljava.
- 602
- Dabogme.
 - A poctražavalac, da li će on iz upotrebe steći znanje o onome što slika, o tome da li je to ispravno i dobro ili nije? Ili će pak o tome steći ispravno mnjenje, i to po nužnosti udruživanja sa onim koji to zna i koji će mu dati uputstvo šta treba da slika?
 - Ni jedno ni drugo.
 - Prema tome, podražavalac neće ništa znati niti će ispravno misliti o stvarima koje podražava, s obzirom na njihove dobre strane ili nedostatke.
 - Čini se da neće.
 - Lep li bi bio taj podražavalac u poeziji s obzirom na znanje (sophia) o onome što stavlja u svoje poeme.
 - Ne osobito.
- b
- Ipak, on zbog toga neće podražavati manje, iako ni u jednoj stvari ne zna šta je škodljivo, a šta korisno. Podražavaće, kako se čini, ono što se svetini i onima koji ne znaju ništa pričinjava kao lepo (dobro).

- A i šta bi drugo?
- Evo dakle onog u čemu smo, kako se čini, postigli dovoljno saglasnosti: o stvarima koje podražava naš mimetičar ne zna ništa što bi bilo vredno pomena; podražavanje je igra, a ne ozbiljan posao; u potpunom smislu te reci, podražavaoci su oni koji se bave tragičkim pesništvom, bilo da to čine u jambima ili u epovima.
- Svakako, u tome smo postigli saglasnost.
- c V. — Za ime Zeusa — rekoh ja — onda se ovaj posao podražavanja odnosi na nešto što je tek treće iza istine.²⁴ Da li je tako?
- Jeste.
- A šta je u osnovi ta moć koju podražavanje ima i na koje je svojstvo čoveka ta moć usmerena?
- O kojoj moći i svojstvu govoriš?
- O ovome: jedna i ista veličina nam ne izgleda ista ako je posmatramo iz daljine ili izbliza.
- Ne izgleda.
- A isti predmeti izgledaju i krivi i pravi onima koji ih gledaju kad su u vodi, i kad su izvan vode, izdubljeni jednako kao ispupčeni, i to — u ovom slučaju — zbog greške čula vida kojoj je uzrok boja. A sve nas to jasno upućuje na konfuziju koja postoji u duši. Tom slabošću naše prirode koristi se slikarstvo, koje ne odustaje ni od jednog sredstva opsene, zatim i čudotvorstvo i mnoge druge takve majstorije.
- d — To je istina.
- Zar onda merenje, brojanje i vaganje²⁵ nisu najbolja sredstva protiv toga, tako da se ne moramo upravljati prema utisku o veličini, broju i težini predmeta, nego ih obračunavamo, merimo i određujemo im težinu?
- Tako je.
- e — A taj posao obavlja razumni deo (logistikon) naše duše.
- Da, to je njegov posao.
- Ali, kad on počne da meri i pokazuje kako su pojedine stvari veće ili manje nego druge, ili su, jednake, zar mu se ne pričinjava često i ono što je tome suprotno?²⁶
- Da.
- Ali zar nismo rekli da je o istim stvarima i u isto vreme nemoguće misliti suprotno?²⁷
- S pravom smo to rekli.

- 603 — Prema tome. onaj deo duše koji pomišlja protivno merenjima, ne bi bio isti kao onaj koji pomišlja shodno merenjima.
- Doista ne bi.
 - Onda bi najbolji deo duše bio onaj koji veruje merenju i računu.²⁸
 - Nesumnjivo.
 - A ono što je tome suprotno, odgovaralo bi nečemu što je u nama slabije.
 - Nužno.
 - Eto, želeo sam da o tome postignemo saglasnost, govoreći da slikarska veština i uopšte svaka veština podražavanja stavljaju u svoje proizvode ono što je daleko od istine, a da se opet — s druge strane — takve veštine združuju i sprijateljuju s onim što je u nama daleko od razuma, čineći to bez ičega istinitog i zdravog.²⁹
 - b — Svakako — reče on.
 - Veština podražavanja je, dakle, bezvredna (phale), vezuje se za bezvredno i rađa ono što je bezvredno.³⁰
 - Razume se.
 - A da li je to samo jedan njen deo? — zapitah — onaj koji se odnosi na čulo vida, ili isto tako i onaj koji se odnosi na čulo sluha i koji nazivamo pesništvom?
 - Verovatno i ovaj.
 - Nemojmo, dakle, verovati samo onome verovatnom³¹ što proizlazi iz slikarstva, nego pridimo i onoj duševnoj sposobnosti kojoj se i pesničko podražavanje obraća i pogledajmo da li je ona plemenita ili bezvredna!
 - c — To ćemo zaista morati da učinimo.
 - Počnimo ovako! Mi kažemo da veština podražavanja³² podražava one ljude koji delaju, bez obzira na to da li oni rade zato što su primorani, ili po svojoj volji, i koji, već prema rezultatima svog delanja, misle da su srećni ili nesrećni, a u svim tim slučajevima su ili tužni ili radosni. Postoji li i nešto drugo pored ovoga?
 - Ne.
 - A da li je čovek u svima ovim slučajevima u skladu sa samim sobom? Ili je on, kao što je i kod gledanja bio u nesuglasici i imao u sebi u isto vreme i suprotne predstave o istim stvarima, i pri delanju u nesuglasici i borbi sa samim sobom?³³ Ali mi ovoga časa pađe na pamet kako uopšte nije potrebno da se sad složimo, jer smo se u toku ranijih rasprava već dovoljno složili o tome da
 - d

se u našoj duši javljaju mnoge ovakve suprotnosti i da ih je ona puna.

— Tačno.

e moramo pretresti ono što smo onda propustili.

— Šta to? — zapita on.

— Mi smo negde rekli da će pravi čovek, kad mu se desi sudbinom da izgubi sina ili drugo nešto što mu je priraslo za srce, podneti to lakše nego ostali ljudi.³⁴

— Razume se.

— A sad ćemo videti može li se desiti da se on uopšte ne uzbudi, ili ako je to nemoguće, da bar bude umeren u bolu.

— Ovo poslednje je pre moguće.

604 — A sada mi reci o njemu ovo: smatraš li da će se on više boriti i odupirati bolu onda kad ga ostali ljudi gledaju, ili kad je usamljen i u toj samoći prepušten sebi.

— Odupiraće se više ako ga drugi ljudi gledaju.

— A kad je sam, onda će reći mnogo šta čega bi se stideo kad bi ga neko čuo, i učiniće mnogo šta što ne bi hteo da ma ko vidi.

— Tako je — odgovori on.

b VI. — Logos i zakon³⁵ mu naređuju da guši svoj bol, a ono što ga vuče da tuguje, to je nevolja koja ga je snašla, zar ne?

— Da.

— Ako se, međutim, istovremeno i u istoj stvari pojave u čoveku suprotne težnje, onda kažemo da u njemu moraju postojati dve stvari.

— Tako je.

— Hoće li sad jedna od njih biti spremna da se upravlja po zakonu³⁰ onako kako to zakon nalaže?

— Kako to?

c — Pa zakon kaže da je u nesreći najbolje što je moguće više sačuvati mir i ne uzbuđivati se, jer uopšte ne znamo šta je u takvim prilikama dobro a šta zlo, a uzbuđenje ne donosi nikakvo olakšanje. Zatim, sudbine ljudske ne zaslužuju da im se pridaje veliki značaj, a osim toga je tugovanje prepreka svemu onome što nam je u takvim trenucima potrebno.

— A šta je u takvim trenucima potrebno? — upita on.

— Potrebno je razmisliti o tome što se dogodilo, te da se, kao u bacanju kocki prema onome što je palo, uređuju svoje stvari onako kako razum savetuje da bi bilo najbolje. O tome što nam se dogodilo ne treba, kao što čine deca kad su udarena, da se držimo za udareno mesto i da vrištimo, nego da svoju dušu na to privikavamo i da je, što je moguće brže, upućujemo na lečenje i popravljanje onoga što je palo i obolelo, dakle ne kuknjavom nego onako kako lekarska veština nalaže.³⁷

d — To bi zaista bilo najispravnije držanje u slučaju nesreće.

— Stoga i kažemo da je ono, što se s takvim razložnim držanjem saglašava, najbolje što imamo.

— Sasvim jasno.

— A ono što nas vodi sećanju na nesreću, na jadikovanje, i što se toga nikako ne može zasititi — zar za to ne kažemo da je ono što je u nama nerazumno, tromo, i strašljivosti skloni?

— Naravno da kažemo.

e — Prema tome, ono, što se u nama takvim načinima razdražuje, podložno je raznolikom i šarolikom podražavanju, a pametnu i smirenu narav, koja je uvek samoj sebi jednaka, nije lako podražavati, a ukoliko bi se i mogla podražavati, ne bi je lako mogli shvatiti oni koji dolaze na svečanosti i oni ljudi koji se odasvud u pozorištima prikupljaju. Doista, bilo bi to podražavanje nečega što je takvima potpuno tuđe.

605 — Svakako.

— Jasno je, dakle, da mimetički pesnik prirodno nije sklon tom boljem delu duše, i njegov talenat (sophia)³⁸ ne usmerava se na to da se ovome dopadne, pogotovo ako hoće da se kod mnoštva proslavi. Naprotiv, usmerava se na onu šaroliku narav koja se lako uzbuđuje, jer se baš takva narav može dobro podražavati.

— Jasno.

b — Bilo je, dakle, pravično što smo do sada tog mimetičkog pesnika kudili i što smo ga upoređivali sa slikarem.³⁹ On mu je doista nalik po stvaranju dela koja su, s obzirom na istinu, bezvredna, kao i po tome što se ne obraća onom delu duše koji je najbolji, nego onom drugom — najgorem. Stoga bi pravda bila zadovoljena time što se takvom ne bi dopustilo da uđe u državu, ako se želi da ovom upravljaju dobri zakoni. Jer, on budi, hrani i ojačava onaj deo duše koji razara razumnost. Slično

onome ko bi vladavinu nad državom prepustio rđama i na taj način im i državu predao i omogućio da ovi najbolje ljude pobiju, postupa i mimetički pesnik, koji duši svakog pojedinca daje izopačen ustav. Jer, ovaj ugađa neumnom delu duše, onom što ne razaznaje ni šta je veće ni šta je manje, nego za iste stvari drži čas da su velike, čas da su male, te fantazirajući stvara fantome, koji su od istine veoma daleko.

— Sasvim tako.

VII. — Ali još nismo podigli onu najtežu optužbu protiv te umetnosti. Jer najstrašnije je to što ona, sa vrlo malim brojem izuzetaka, može da pokvari i odlične ljude.

— Ako ona to zaista čini, onda je to, svakako, najstrašnije.

VII. — Slušaj i gledaj! I oni najbolji među nama — kad slušaju Homera, ili kakvog drugog tragičkog pesnika, kako podražava nekog od junaka koji je u žalosti, te se predaje dugoj govoranciji ispunjenoj jadikovkama, ili koji se, pevajući⁴⁰, busa u grudi — znaš da u tome nalaze zadovoljstvo, pa prepuštajući se i sami tome osećanju, hitaju da takvog pesnika pohvale kao dobrog pesnika koji nas je najbolje umeo dovesti do takvog stanja.⁴¹

— Znam! Kako ne bih znao?

— A ako nekoga od nas zadesi sopstvena nevolja, primećuješ li kako onda, baš naprotiv, postanemo gordi ako možemo da sačuvamo spokoj stvo i ako možemo da podnesemo, kao da je to muški, a ono drugo što smo tamo hvalili, ženski.

— To sam zapazio.

— Da li je onda sa tim hvaljenjem, sve u redu — zapitah — kad gledajući čoveka, sa kojim ne bismo želeli da se izjednačimo jer bismo se toga stideli, ne osećamo gnušanje, već se radujemo i hvalimo ga?⁴²

— Ne, tako mi Ževsa, to ne izgleda razložno.

606 — Doista ne izgleda — rekoh ja — ako na to gledaš na jedan određen način.

— Na koji to način?

— Ako imaš na umu da smo jedan deo duše, u našim ličnim nevoljama, silom zadržali/³ te mu nismo dopustili da svoju glad utoli, da se, naime, isplače i dovoljno izjadikuje, a taj deo duše po svojoj prirodi traži takvu hranu, pa kad mu je pesnici daju, on je zadovoljan i veselo. A onaj deo naše duše koji je po prirodi najbolji, ukoliko nije dovoljno preobražen smisaonim govorom⁴⁴ ili

b običajem, popušta u svom nadzoru nad onim plačljivim delom. Njemu se tada čini (kad posmatra patnje drugih) da za njega samog nema ničeg nedostojnog, ako se kakav drugi čovek, koji inače važi kao dobar, neprikladno predaje tuzi, da takvog čoveka hvali i s njim saučestvuje. Naprotiv, on nalazi da je na dobitku, jer tako stiče zadovoljstvo, pa ne prihvata da, preziranjem celokupnog poetskog dela, bude lišen tog zadovoljstva. Jer, mislim, malom broju njih uspeva da prosudi neizbežnost delovanja tuđih emocija na naše;⁴⁵ kad u tuđim emocijama odgajimo i ojačamo sažaljenje, neće nam biti lako da ga u sopstvenim stanjima suzbijemo.

c — To je živa istina.

— A zar to isto ne važi i za smešno? Ako se, naime, ti sam stidiš da budeš smešan, a veoma se raduješ kad čuješ šalu pri podražavanju na komičnoj pozornici, ili kad je kod kuće slušaš, i ne odbijaš to kao loš primer, zar ne činiš onda isto kad je u pitanju i sažaljenje? Jer si sada pustio na slobodu onu sklonost prema komičnome koju si, da sam ne bi izgledao kao neozbiljan lakrdijaš, svojim razumom sprečavao kada je htela da načini šalu, a čim si joj dao suviše veliku slobodu, načinio se neprijetno komediju i od sopstvenog života.⁴⁶

— U svakom slučaju — reče on.

d — Isti takav uticaj ima pesništvo i na ljubavni život, i na naprasitost i na sve naše požude, na osećanja radosti i bola, a sve to, kako mi kažemo, prati naše delanje. Ono gaji i zaliva ono što bi trebalo da se osuši, ono nam određuje za gospodare ono što bi trebalo da nam bude sluga, ako hoćemo da budemo bolji i srećniji mesto gori i nesrećniji.

— Nemam šta da kažem protiv toga — reče on.

e — Ako, dakle, o Glaukone, sretnoš ljude koji hvale Homera i govore da je taj pesnik vaspitao Heladu, da je za vođenje i kultivisanje ljudskog života vredno ponovo ga uzeti i izučavati, i sav svoj život prema tome pesniku urediti i živeti, onda takve hvalitelje Homera treba blagonaklono primiti i pozdraviti ih kao ljude koji čine najbolje što mogu, i treba se saglasiti s njima da je Homer najveći među pesnicima i prvi među tragičarima, a ipak moraš znati da u našu državu smemo primiti samo one pesme koje su himne bogovima i pohvalni govori namenjeni dobrima. Jer ako u lirskim i epskim pesmama primiš slatkorečivu Muzu, onda će ti zadovoljstvo i bol u

državi kraljevati, umesto zakona i logosa,⁴⁷ o kojem se uopšte uvek misli da je najbolji.

— To je sušta istina.

- b VIII. — Ako nas, dakle, treba braniti što smo se opet vratili pesništvu, onda neka se kaže da smo ga, zato što je takvo, s punim pravom isterali iz države. Na to nas je nagnao razum. A da nas pesnici ne bi optuživali kako smo bez srca i neotesani, mi ćemo reći još i to da između filozofije i pesništva već postoji neka stara nesuglasica.⁴⁸ Jer reći kao što su „kučka koja laje na svoga gospodara“; pa onda: „veliki su u svome glupom i praznom pričanju“; c pa: „silna gomila preterano mudrih ljudi“; i „mislioci brižljivo traže uzrok svojoj gladi“,⁴⁹ sve to i hiljadu drugih stvari pokazuje koliko je stara njihova nesloga. Isto tako treba reći da ćemo mi sa zadovoljstvom primiti zabavno i mimetičko pesništvo ako nam ono ma na koji način dokaže da u jednoj državi koja ima valjane zakone, mora i ono imati svoje mesto, jer smo mi i sami svesni kakav čaroban uticaj ono ima. Ali bi bio greh kad bismo hteli da žrtvujemo svoje pravo mišljenje. I ti, prijatelju moj, podležeš čarima poezije, i to najviše kad je posmatras zajedno sa Homerom, zar ne?

d — Da, najviše tada.

— Pa onda bi bilo pravično da joj dopustimo povratak u našu državu, ukoliko svoju odbranu dadne u lirskim stihovima, ili u kakvom drugom metru?

— Šasvim pravično.

— Čak ćemo i njenim zaštitnicima, koji nisu pesnici nego su samo prijatelji poezije, dozvoliti da u prozi govore u njenu korist, i da kažu kako ona nije samo slatka nego i korisna za države i za ljudski život, a mi ćemo ih prijateljski slušati. Pa i nama samima bi bilo od koristi da se ona pojavi ne samo kao slatka već i kao korisna.

e — Kako da ne?

— A inače je sa nama kao sa zaljubljenima i, kao što se oni, iako s mukom, ipak uzdržavaju od svoje nekadašnje ljubavi koju više ne smatrahu korisnom, tako se i mi klonimo ljubavi prema poeziji koja nam je u našim lepim državama vaspitanjem data; mi bismo se, doduše, radovali kad bi se ona pokazala kao najbolja i istinita; ali sve dok ona ne bude u stanju da se brani, dotle je smemo samo slušati, pa ćemo sami sebi pevati ove prigovore i ovu čarobnu reč⁵⁰ i čuvaćemo se da ponovo ne

padnemo u detinjsku ljubav koju mnogi ljudi prema njoj gaje. Pevaćemo, dakle, da takvu poeziju ne smemo smatrati ozbiljnom, niti da ona dodiruje istinu i da je dostojanstvena i ozbiljna, da treba verovati u ono što smo o njoj rekli i da se slušalac, ako hoće da u svojoj duši sačuva onaj red i ono uređenje,⁵¹ mora nje čuvati.

— Sa ovim se u potpunosti slažem — reče on.

— Jer je borba oko toga da li ćemo postati dobri ili rđavi velika, dragi moj Glaukone, još veća nego što izgleda, tako da nas ni slava, ni novac, ni vlast ni poezija ne srteju odvojiti od dužnosti, niti smeju učiniti da zanemarimo brigu oko pravičnosti i o ostalim vrlinama.

— Posle ovoga što smo kazali — reče on — slažem se s tobom i mislim da će se i svi drugi složiti.

e IX. — A ipak, još nismo razmatrali najveću nagradu za vrlinu i darove koji je očekuju — nastavih ja.

— Ako pored već pomenutih nagrada postoje neke još veće, onda znači da ti pominješ nešto neobično veliko.

— A šta bi se veliko moglo desiti u jednom kratkom vremenu? — zapitah. — Vreme od detinjstva do duboke starosti je tako neznatno prema večnosti.

— Zaista se ništa veliko ne može dogoditi u tako kratkom vremenu.

d — Pa onda? Zar misliš da besmrtna stvar⁵² treba da se bori za to kratko vreme, a ne za večnost?

— Ne mislim. Ali zašto ti to govoriš?

— Zar nisi osetio da je naša duša besmrtna i da nikad ne nestaje? — rekoh.

Tada me on pogleda i začuđeno uzviknu:

— Nisam, tako mi Zevsu, a možeš li ti to da kažeš?

— Ako se ne varam, mogu. Mislim, čak, da i ti to možeš jer nije nimalo teško.

— Za mene jeste — reče on. — I zato bih rado čuo od tebe to što nije teško.

— Onda slušaj -*r rekoh ja.

— Samo govori!

— Zoveš li — rekoh — nešto dobrim, a nešto pak lošim?

— Dabogme.

e — A da li to što tako nazivaš shvataš isto kao i ja?

— Na šta smerаш?

— Na to da je sve ono što razara i ono što kvari — loše, a da je dobro ono što izbavlja i što je korisno.

— I ja tako mislim — reče on.

609 — Ali kako? Kažeš li da za svaku stvar ima nešto loše i nešto dobro? Na primer, da je loše za oči krmeljivost, a za telo u celini bolest; za žito glavica, a za drvo trulež, za bronzu i gvožđe rđa; i da je, tako reći, skoro svim stvarima prirođeno neko zlo i bolest?

— I ja tako mislim — reče on.

— Pa onda kad neko od tih zala nečemu pristupi, zar ne čini pristupljeno rdavim, da bi ga na kraju u celini rastvorilo i razorilo?

— Kako i ne bi?

b — Prema tome, svaku stvar razara prirođeno joj zlo i beda, ili ako je to ne razori, nema ničeg drugog što bi je moglo kvariti. Jer ono što je dobro nijednu stvar neće razoriti, niti će to učiniti ono što niti je loše niti je dobro.

— A kako bi i moglo? — reče on.

— Dakle, ako među bićima pronađemo neko, za koje doduše postoji zlo koje ga čini bolesnim, ali koje ga ipak ne bi moglo rastvoriti razarajući ga — zar iz toga ne bismo saznali da nema propasti za biće čija je priroda takva?

— Tako je — reče — po svoj prilici.

— A ima li — upitah ja — neko zlo koje dušu čini rdavom?

c — Naravno — reče — da ima. To je sve ono o čemu je upravo govoreno: nepravičnost, neumerenost, strašljivost i neupućenost (amathia).⁵³

— Da li neko od tih zala razgrađuje dušu i razara je? No pripazi da se ne prevarimo te da poverujemo da čovek nepravičan i neuman, koga su uhvatili u vršenju nepravičnih dela, propada zbog one nepravičnosti koja je bolest duše. Bolje će biti ako o tome razmišljaš ovako: kao što bolest, koja je telesno zlo, razgrađuje telo, razjeda ga i dovodi do toga da više nije telo, tako i sve ono

d o čemu smo maločas govorili biva poništeno sopstvenom zloćom,⁵⁴ koja mu se pridružuje i nastanjuje se u njemu da bi ga postepeno kvarila. Je li tako?

— Jeste.

— Hajde sad, posmatraj i dušu na taj isti način. Da li nepravičnost i ostale zloće⁵⁵ u duši, time što u njoj borave ili joj se pridružuju, dovode do toga da duša propada i da se gasi, da bi je konačno usmratile i odvojile od tela?

— To nikako — reče on.

— Ali bilo bi apsurdno (alogon) da tuđa pokvarenost nešto razara, a sopstvena da ne razara.

— Apsurdno.

e — Pa onda razmisli, o Glaukone — rekoh ja — da ni za pokvarena jela — ma u čemu bila njihova pokvarenost, u ustajalosti, truleži ili nečem drugom — ne verujemo da telo od njih mora biti razoreno. Ali ako pokvarenost samih jela prouzrokuje u telu ono loše stanje koje je ovome prirođeno, reći ćemo da je telo moralo da bude

610 razoreno bolešću, koja je telesno zlo. Budući da je pokvarenost jela jedno, a telo nešto drugo, nikada nećemo verovati da telo propada zbog tuđeg zla, osim ako ovo nije u njemu prouzrokovalo njegovo prirođeno zlo.

— Ispravno govoriš — reče on.

X. — Iz tog istog razloga — produžih ja — ako telesna pokvarenost ne prouzrokuje u duši duševnu pokvarenost, nikada nećemo verovati da duša biva razorena dejstvom nekog njoj tuđeg zla bez njene sopstvene pokvarenosti, odnosno da nešto biva razoreno onim zlom koje nečemu drugom pripada.

— Doista — reče — ima u tom govoru nečega.

— Pa onda, ili dokazujemo da ne govorimo dobro,

b ili, dok je to neopovrgnuto, ne kazujemo nikada da bi duša mogla i najmanje biti razorena groznicom, ili kakvom drugom bolešću, ili usmrćenjem tela makar ovo bilo isekano na najsitnije komadiće; ne kazujmo, dakle, nikada tako nešto pre no što bi neko dokazao da duša — zbog takvih patnji tela — postaje nepravičnija i bezbožnija. Pod istim uslovima, ne dopustimo ni nekom drugom da govori da duša ili nešto drugo bivaju razoreni time što

c u njih prodire tuđe zlo, ne budeći pri tom u svakome od njih njegovo prirođeno zlo.

— Ali doista možeš biti siguran u to — reče on — da niko i nikada neće dokazati da duše umirućih postaju zbog smrti nepravičnije.⁵⁶

— No ako se neko ipak usudi da se usprotivi našem dokazu i da govori kako smrtnik postaje gori i nepravičniji, samo da ne bi bio prinuđen prihvatiti besmrtnost duše — tada ćemo zaključiti, ako istinito govori taj što se takvim razlozima služi, da je nepravičnost — kao kakva bolest — smrtonosna za onoga ko je poseduje, i da

d ona po samoj svojoj prirodi ubija, usmrćujući one koji je steknu, jedne koji je steknu više — brže, druge koji